

Томаківка - козацька сторона

В 1990 році, коли все було підготовлено до святкування 250-річчя заснування Томаківки, звернулися для уточнення цієї дати до обласних науковців. Недовго чекали. Доцент Дніпропетровського державного університету Ю.Мицик та доктор історичних наук Г. Швидько відповіли, що найбільш рання згадка про Томаківку міститься в урядовому описі володінь міста Черкаси, здійсненому в 1552 році. /Архив Юго-Западной России,

Киев,1886,ч.1.,с. 85/. Отже, у відповідності з методикою визначення дати заснування міст, прийнятою у світовій історичній науці, датою заснування Томаківки слід вважати 1552 рік,, а першими поселенцями - запорозьких козаків. Вони облюбували повноводу, багату на рибу й дичину, річку Томаківку і почали поселятися у верхів'ях річки, давши поселенню назву -Томаківка.

Після заснування Томаківка являла собою козацьку слободу. В 1740 році розпочалося її масове заселення людьми, які працювали на

верфі та таможні в Хортиці.

В 1777 році тут вже прожи-вало 93 чоловіки, Томаківка стала державною слободою. З 1784 до кінця 1791 року разом з Верхньою і Нижньою Хортицею вона являла один нероздільний приход.

В 1795 році в Томаківці була побудова дерев'яна церква Благовіщення (до цього був організований молитвений дім). Щирий козак-запорожець Іван Волченко - головний вкладник і фундатор церкви, староста слободи Григорій Гермаш, слободянський писар Іван Поляков та інші жителі внесли кошти її було побудовано без жодного цвяха, з витонченою різьбою по дереву, художньо розписано, а зруйновано десь у 29-30-х роках ХХ ст.

У кінці XVIII ст. 843 чоловіки і 502 жінки тут володіли 25600 десятинами землі. Поселенці були вільними людьми, але царський уряд в будь-який момент міг залишити їх без землі, збільшити повинності, примусово переселити. Займалися, крім хліборобства і тваринництва, тут рибальством, чумацьким і кустарними промислами. В 1898 році в Томаківці працювало 63 промислових і 28 торгових підприємств, серед них цегельні, черепичні, гончарні заводи Фокіна, Шаповала, Сотникова,

торговельні - Смолякова, Маєрсона, Нюсіна. Робочий день тривав 12-14 годин. Підприємці платили робітникам мізерну зарплату. Жінки пряли льон і вовну, ткали полотно і сукна, головним чином - на продаж. Щорічно в Томаківці проводилося 5 ярмарків. В 1849 році товару на ярмарку було на 80200 карбованців.

Катеринославська газета "Русская правда" 2 червня 1911 року писала: "По справедливості Томаківка може бути віднесена до розряду найліпше упорядкованих щодо культури сіл (Катеринославського) повіту. Насправді, навряд чи знайдеться інше село в повіті з такою великою кількістю різних корисних закладів, як Томаківка. Тут є три церкви, добре обладнана сільська лікарня, агрономічний пункт, лікарня для тварин, поштово-телеграфне відділення, цілий десяток початкових шкіл, другокласна церковно-парафіяльна учительська школа, школа ткацтва, народна аудиторія. Тут же розташовані станова квартира і контора нотаріуса, і мешканцям не доводиться їздити у різних справах за десятки верст. А залізнична лінія, яка проходить у 4 верстах від села, ще більше доповнює картину перерахованого. Двічі на день надходить сюди пошта, що дасть змогу прочитувати чимало газет у день їхнього виходу. Прямо таки доводиться заздрити томаківцям: живуть ніби у місті; та й не у всякому місті знайдеш те, що є у Томаківці". Ці спогади Григорія Гаркушевського подарував музею краєзнавець кореспондент "Зорі" Микола Чабан.

Ця ж газета писала, що хронічна біда села - відсутність у Томаківці гарної питної води, а дві небезпеки в селі: штундизм (штунда - баптистська секта, що виникла в Росії в середині XIX ст.) і сила силенна пивних, трактирів, які широко вели свої справи.

В ті часи село Томаківка ділилось на дві частини та на урочища: центр ("базар"), Каврія, Осередок, Березнювата, Крутенька, Максимівка, Топила (низ), Пушкарівка, Кисличувата, Широка, Комишувата. Вулиці назв не мали. Тільки у 1921 році організація комсомолу дала назви вулицям та номери на хати.

У 1915 році Томаківка стала називатись містечком.

З архіву районного
історико-краєзнавчого
музею

Патріот рідного краю

В газеті «Наш край» № 5 від 3 лютого згадувався Г. Т. Гаркушевський. Це цікава постать XIX- поч. XX ст., він заслуговує і вартий того, щоб його згадали багато років потому.

Хто він: дворянин, патріот рідного краю, меценат, виконавчий

посадовець чи амбіційна персона?

Григорій Тимофійович Гаркушевський належав до старовинного шляхетного роду. Цей рід походив від Гаркушевського, прапорщика Чорноморського війська (1792 р.), котрий в свою чергу, за родинним переказом, походив від полтавського полковника Філона Горкуші. Деякі Гаркушевські вважалися не титулованими українськими дворянами. Ця родина мала герб роду.

Г. Гаркушевський був земським начальником у Томаківці. Земські начальники – адміністративно-судові посадовці, призначалися вони з дворян і мали широкі повноваження по затвердженню рішень сільських закладів, призначенню й зняттю посадових осіб у них, покаранню селян. Обирався Гаркушевський і мировим суддею. Мировий суддя в дореволюційній Росії обирався раз на три роки місцевими органами місцевого самоврядування. До компетенції мирових суддів належали дрібні кримінальні й цивільні справи. Багато років займав він ці посади. Хоча і жив у своєму маєтку в селі Мирове. Вже на початок ХХ ст. Томаківка претендувала на роль райцентру. Вона ніби й була центром 9 навколишніх волостей. «Колишні волості можна порівняти з сільрадами, а повіти з районами».

Окрасою тодішньої Томаківки, саме завдяки Гаркушевському, стала народна аудиторія (щоб якось спів ставити функції народної аудиторії з сучасними, порівняємо її з нинішнім клубом чи будинком культури). Ось як писала про неї тодішня газета.

«На підвищеному місці, поблизу церкви, пишається величезний будинок місцевої аудиторії в півтораповерхи з мезоніном-вежею. За красою свого стилю споруда ця в повіті суперників майже немає; тонкий мистецький смак явлено в кожній її колоні, в кожному архітектурному витку. Особливе враження буває чудовим у табельні дні, коли на вершечку башти замайорить великий національний стяг. Будівельником цієї споруди є місцевий діяч, почесний наглядач церковно-парафіяльних шкіл Катеринославського повіту – Г. Г. Гаркушевський, який невтомно працював для благоустрою майже цілий свій вік».

19 лютого 1911 року в усій Російській імперії святкувалося 50-річчя звільнення селян від кріпацтва. Значною подією ознаменувався цей день і у Томаківці. Григорій Гаркушевський при величезному скупченню народу вікрив у вищезгаданій красуні-аудиторії бібліотеку-читальню.

При цьому подяку, висловлену йому з боку населення він скромно відхилив. До подарованого фонду бібліотеки-читальні він додав щедрий дарунок – пожертву у 100 крб.

Наприкінці, як було і заведено у ті часи, учасники акції від імені всього населення і Григорія Гаркушевського послали телеграму на Височайше ім'я – тобто цареві Миколі II з висловленням вірнопідданських почуттів. А на ім'я Катеринославського єпископа Симона пішла телеграма такого змісту: «Відкривши 19 лютого бібліотеку-читальню при народній аудиторії Томаківки,

населення і я просимо у вашого преосвященства благословення на процвітання просвітницького закладу».

Телеграма дійшла до адресата і невдовзі Г. Г. Гаркушевському було висловлено подяку.

Це лише деякі факти з діяльності Гаркушевського. У вересні того ж року в Томаківці повітовим земством улаштувалася сільськогосподарська і кустарна виставка, в організації якої він брав безпосередню участь. Будучи центром 9 волостей, Томаківка мала представити, як зараз сказали б «передовий досвід» з сіл цих волостей. Виставку складали такі відділи: рільництво і луківництво, садівництво і тваринництво, молочарство і птахівництво, бджільництво і кустарна справа...

Ініціативи Гаркушевського не завжди зустрічали палку підтримку. Часто не вдавалося йому знайти спільну мову з сільською громадою. Наприклад, Григорій Тимофійович запропонував для забезпечення громади питною водою влаштувати центральний артезіанський колодязь. За місцевими властивостями ґрунту це було зробити досить зручно. Та сільська громада відмовилася від цієї пропозиції. Мовляв, що колодязь потрібен лише «базарянам» та «обоянцям».

Гаркушевський опікувався не лише народною освітою. Як українець, його цікавило й минуле рідно краю, багата козацька історія. Він цікавився історією козацтва, про що й писав листа Д. Яворницькому.

Причетний Г. Гаркушевський до відкриття української гімназії в Томаківці. Безперечно він, як громадський діяч ще недооцінена і маловивчена постать Томаківщини.

З архіву історико-краєзнавчого музею підготувала Л. КОЛИХАЛОВА, лектор Томаківського районного історико-краєзнавчого музею та картинної галереї.

Герб смт Томаківка

Л.Ткачук «Легенда про Томаківку»

Д.І.Яворницький походження назви пояснював так:
"Мій край"

Заслужений парцівник культури України Г.Зимненко
"Томаківко моя"